

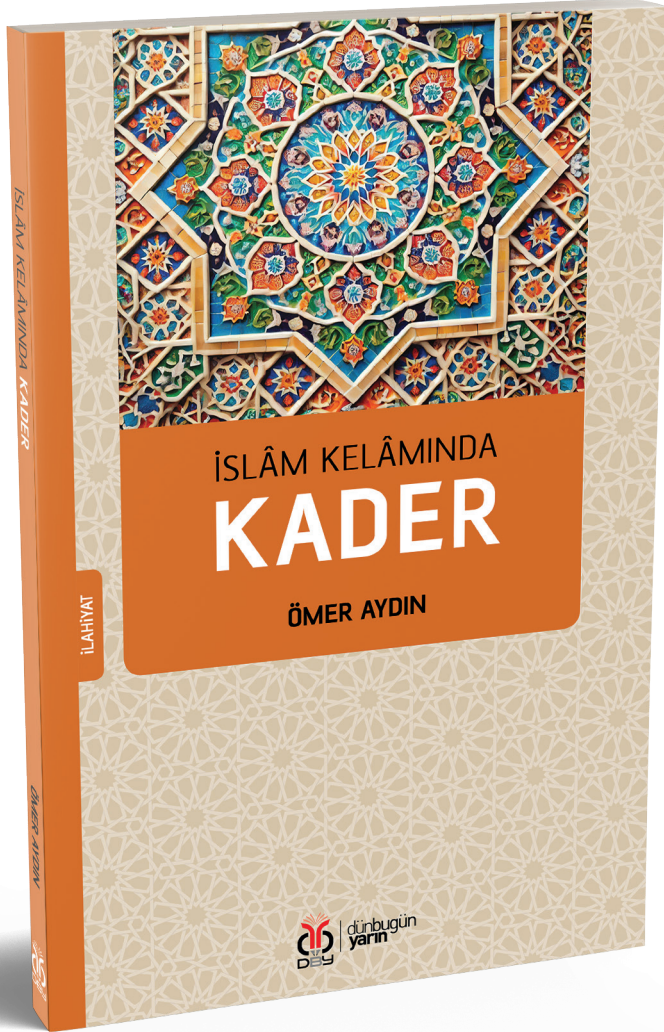
İSLÂM KELÂMINDA
KADER

ÖMER AYDIN

İLAHYAT

dünbugün
yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2024, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 406
İlahiyat: 31

ISBN 978-625-6063-71-6
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2024

Yazar: Ömer Aydın

Editör: Ramazan Yıldırım

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Kapak/Mizanpaj:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
(Sertifika No: 46519)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Aydın, Ömer

İslâm Kelâmında Kader

/ Yazar: Ömer Aydın (Prof. Dr.) ___ Editör: Ramazan Yıldırım (Prof. Dr.)

İstanbul: DBY Yayınları, 2024.

130 s. ; 13,5 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 406)

ISBN 978-625-6063-71-6

1- İlahiyat 2- İslâm 3- Kelâm 4- Kaza ve Kader

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Ön Söz.....	9
Giriş.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM KADER VE KAZÂ

Kader ve Kazâ Kavramları	19
1. Sözlükte Kader.....	19
2. Sözlükte Kazâ.....	20
3. İstilahta Kader ve Kazâ.....	21
Kur'ân'da Kader ve Kazâ	22
1. Kur'ân'da Kader.....	22
2. Kur'ân'da Kazâ.....	30
Hadislerde Kader	32
Kadere İmân	37
Kaderin Mâhiyeti	40
Kadere İmân Müslümanları Geri mi Bıraktı?	44
Kelâm Ekollerine Göre Kader	47

İKİNCİ BÖLÜM
KELÂMDA İNSAN FİİLLERİ

Fiil Kavramı	55
1. Sözlükte Fiil	56
2. Kelâm Ekollerinde Fiil	57
a. Mu‘tezile	57
b. Eş‘ariyye	58
c. Mâturîdiyye	60
3. Fiil Çeşitleri	64
İrâde Kavramı	66
1. Sözlükte İrâde	66
2. Kelâm Ekollerinde İrâde	69
a. Cebriyye	69
b. Mu‘tezile	69
c. Eş‘ariyye	71
d. Mâturîdiyye	72
Kudret Kavramı	77
1. Sözlükte Kudret	77
2. Kelâm Ekollerinde Kudret	80
a. Cebriyye	80
b. Mu‘tezile	80
c. Eş‘ariyye	82
d. Mâturîdiyye	84
3. İnsan Kudretinin Sınırı	89
4. Kudret-Fiil İlişkisi	92
1) Kudretin Fiil İle Birlikte Oluşu	92
a) Mu‘tezile	92

b) Eş‘ariyye	94
c) Mâturîdiyye	96
2) Kudretin İki Zıt İçin Elverişli Olması	100
a) Mu‘tezile	100
b) Eş‘ariyye	101
c) Mâturîdiyye	102
3) Bir Fiile İki Kudretin Etkisi	109
a) Mu‘tezile	109
b) Eş‘ariyye	109
c) Mâturîdiyye	112
Sonuç	121
Kaynakça	125

Ön Söz

İnsanın özgür olup olmadığı meselesi, her devirde insanoğlunun aklına arız olan en kompleks problemlerden biri olmuştur. Bu konuda birçok filozof, düşünür ve bilim insanı fikir yürütmüş, bazıları insanın özgür olduğu sonucuna ulaşırken, bazıları da insanın zorunluluk altında olduğu kanaatine varmışlardır. Bu konu öteki din, felsefe ve düşüncelerde olduğu gibi, İslâm'da da tartışılmış, bunun neticesi olarak insanın özgürlüğü konusunda birtakım ekoller ve mezhepler teşekkül etmiştir. Her mezhep, kendi görüşüne uygun aklî ve naklî deliller getirerek haklılığını ispat etmeye çalışmıştır. Ekoller arasındaki bu tartışmalar Kur'ânî bir kavram olan "kader" merkeze alınarak yapılmıştır.

Kelâm ilminin en temel konularından biri olan kader meselesi, zamanla insanın fiillerinde özgür irâde sahibi olup olmadığına evrilmiştir. Özellikle İslâm tarihinin çok erken dönemlerinde (hicrî birinci yüzyılda) bu mesele hakkında birbirine zıt olan Cebriyye ve Kaderiyye ekolleri çıkmış, birisi insanın zorunluluk altında bulunduğunu iddia ederken, bunun karşısında yer alan Kaderiyye kaderi tamamen inkâr etme yoluna gitmiştir. Bütün itikâdî tartışmalarda olduğu gibi, kader ve insan fiilleri meselesinde de Ehl-i Sünnet, ifrât ve tefrîti temsil eden bu iki ekol arasında itidâl yolunu benimsemiştir.

Bu çalışmanın aslı, daha önce yaptığımız doktora tezimize dayanmaktadır. Burada kader meselesini ve ona bağlı olarak insan fiilleri konusunu ele alacak ve insanın özgür olup olmadığını açıklamaya çalışacağız.

Çalışmamız iki temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kader kavramından, Kur'ân'da ve hadislerde kaderden ve kelâm ekollerinin kader anlayışlarından bahsettik. Böylece “kader” ile “insan fiilleri” arasındaki münasebeti tespit etmeye çalıştık. İkinci bölümde; fiilin tanımından, kelâm ekollerinin fiil ve insan fiili anlayışlarından bahsettikten sonra fiilin meydana gelmesi için gerekli olan irâde ve kudret kavramlarını, kudret-fiil ilişkisini geniş bir şekilde ele alarak insan fiilinin nasıl meydana geldiğini ve insanın fiillerinde özgür olup olmadığını ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmanın esasını oluşturan doktora tezimi yöneten değerli hocam Prof. Dr. Emrullah Yüksel beye en kalbî saygılarımı sunar, sağlıklı ve huzurlu bir ömür dilerim. Akademik hayatım boyunca her türlü desteklerini gördüğüm sevgili eşim Rabiye hanıma, evlatlarım Sümeyye, Ayşe Betül ve Yusuf'a sonsuz teşekkür ederim. Bu kitabın basımını üstlenen DBY Yayınlarına ve özellikle İrfan beye çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ömer Aydın
Ordu, 2024

Kaynakça

- Abduh, Muhammed, *Risâletü'l-Tevhîd*, Kahire: Dâru's-Şa'b, 1989.
- _____, *Tarihu'l-Üstazi'l-İmâm*, 2. bs., Mısır: Matbaatü'l-Menâr, 1344.
- Abdulhamid, İrfan, *İslâm'da İtikâdî Mezhepler*, Çev. M. Saim Yeprem, İstanbul: Marifet Yayınları, 1983.
- Afganî, Cemaluddin, Abduh, Muhammed, *el-Urvetü'l-Vüskâ*, 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1389/1970.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Dâru'l-Fikr, (tsz.)
- Ahmed Emin, *Zuhru'l-İslâm*, Kahire 2013.
- Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Fıkhü'l-Ekber*, 1. bs., Mısır, 1323.
- Âmidî, Seyfüddin, *Ebkârü'l-Efkâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, No: 747, 301 vr.
- _____, *Gâyetü'l-Merâm fi İlmi'l-Kelâm*, Tah. Hasan Muhammed Abdullatif, Kahire, 1391/1971.
- _____, *el-Mubîn fi Şerhi Maâni' Elfâzi'l-Hukemâ ve'l-Mütekellimîn*, Tah. Hasan Mahmûd eş-Şafîi, Kahire, 1413/1993, 148 s. 2. bs.
- Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, İstanbul, Cemal Efendi Matbaası, 1305.
- Askerî, Ebû Hilâl, *el-Furûk fi'l-Luğa*, Tah. Lecnetü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 4. bs., Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, (tsz.)
- Atay, Hüseyin, *İslâm'ın İnanç Esasları*, Ankara 1992.
- Atûm, Muhammed Abdulkarim, *en-Nazarîyyetü's-Siyâsiyyetü'l-Muâsıra li Şîati'l-İsnâ Aşerîyye*, Ürdün: Dâru'l-Beşîr, 1409/1988.
- Aydın, Beyâzî, Kemaluddin Ahmed, *İşârâtu'l-Merâm min İbârâti'l-İmâm*, Tahkik: Muhammed Zâhid el-Kevserî, İstanbul, 1949.
- Ömer, “Mu'tezile”, *Kelâm Tarihi*, ed. Ramazan Yıldırım, İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.
- Aydın, Ömer, “Oluşum Dönemi Kelâm Ekolleri”, *Kelâm Tarihi*, ed. Ramazan Yıldırım, İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.
- Bağdadî, Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed, *el-Fark beyne'l-Fırak*, Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut, 1411/1990.

- Bağdadî, Mevlânâ Hâlid, “*Risâle fi Tahkîki'l-İrâdeti'l-Cüz'iyeye*”, (Reşhât isimli eserin sonunda), y.y., (tsz.)
- Bâkullânî, Kâdi Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyib, *Kitâbu'l-Temhîd*, Editör: Richard J. McCarthy, Beyrut, 1957.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, İstanbul: Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, 1339-1342.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîre, *Sahihu'l-Buhârî*, İstanbul, (tsz.)
- Cübran, Mesud, *er-Râid: Mu'cemun Lugaviyyun Asriyyun*, Beyrut: Dâru'l-İlm, 1990.
- Cürcânî, S. Ş. Ali b. Muhammed, *Kitâbu'l-Ta'rifât*, y. y., (tsz.)
_____, *Şerhu'l-Mevâkıf*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1311, I-III c.
- Cüveynî, *el-Akâidetü'n-Nizâmiyye*, Tah. Muhammed Zâhid el-Kevserî, Kahire, 1992.
_____, *Kitâbu'l-İrşâd ilâ Kavâti'l-Edille fi Usûli'l-İtikâd*, Tahkik: Es'ad Temîm, 1. bs., Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sikâfiyye, 1405/1985.
- Demir, Osman, “Tevlîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2012, C. XLI, s. 38-39.
- Devvânî, Celâluddin, *el-Celâl*, (el-Gelenbevî, el-Mercânî, el-Halhâli hâşiyeleriyle birlikte), Dersaadet, Hurşid Matbaası, 1317-1319.
- Dihlevî, Şah Veliyullah b. Abdurrahman, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, Kahire (tsz.)
- Dugaym, Semih, *Felsefetü'l-Kudur fi Fikri'l-Mu'ezile*, 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Misri'l-Lübnânî, 1992.
- Düzenli, Yaşar, *Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, İstanbul, 2000.
- Dwelshauvers, G., *Psikoloji*, Çev. M. Şekip Tunç, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
- Ebû Sa'de, Mehri, *el-İtiâhu'l-Aklî fi Müşkileti'l-Ma'rife inde'l-Mu'ezile*, 1. bs., Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1413/1993.
- Ebû Uzbe, el-Hüseyn b. Abdulmuhsin, *er-Ravdatü'l-Behiyye fimâ beyne'l-Eşâire ve'l-Mâturîdiyye*, Tah. Dr. Abdurrahman Umeyre, 1. bs., Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1409/1989.
- Ebu'l-Bekâ, Eyyüb b. Mûsâ el-Huseynî el-Kûfi, *Kitâb el-Külliyyât Mu'cemun fi'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lugaviyye*, Tahkik: Adnan Derviş, Muhammed el-Misri, 1. bs., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *Kitâbu Makâlâti'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfi'l-Musallîn*, Tashih: Hellmut Ritter, 3. bs., Weisbaden, 1980.
_____, *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne*, Beyrut, Dâru İbni Zeydün, 1. bs., y.y., (tsz.)
_____, *el-Lumâ' fi'r-reddi alâ Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bidâ'*, Tashih ve Takdim: Hamûde Gurâbe, 1955.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhmmmed, *Tehâfütü'l-Felâsife*, *Tehâfütü'l-Felâsife*, Tercüme: Dr. Bekir Karlığa, İstanbul, 1981.
- Girîdî, Sırrı, *Nakdu'l-Kelâm fi Akâidi'l-İslâm*, Kostantiniyye: Matbaatu Ebuzziya, 1302.

- Goldziher, Ignaz, *Introduction to Islamic Theology and Law*, Translated by Andras and Ruth Hamori, New Jersey, 1981.
- Gölcük, Şerafeddin, *Kelâm Açısından İnsan ve Fülleri*, 1. bs., İstanbul: Kayhan Yayınevi, 1979.
- Gurâbe, Hamûde, *Ebu'l-Hasan el-Eş'arî*, Kahire, 1393/1973.
- Gurvitch, Georges, *Sosyal Determinizm'in Çeşitleri ve İnsan Hürlüğü Üzerine Altı Konferans*, Çev. Nurettin Şazi Kösemihal, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1958.
- Hâdimî, Ebû Saîd, *Şerhu Tarikat-i Muhammediyye*, İstanbul, 1318/1902.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi*, 1. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, 1978.
- Harpufî, Abdullatif, *Tenkîhu'l-Kelâm*, (Tekmile-i Tenkîhu'l-Kelâm ile birlikte), 2. bs., Dersaadet: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1330.
- Hayyât, *el-İntisâr ve'r-Redd alâ İbn er-Râvendî el-Mulhid*, Takdim: Muhammed Hicazî, Kahire, (tsz.)
- Hourani, George F., “Juvayni's Critisims of Mu'tazilite Ethics”, *The Muslim World*, Vol. LXV, No: 3, July 1975.
- Hussain, Mohammed Yusoff, “al-Ash'ari's Doctrine of Human Actions”, *The Islamic Quarterly*, Vol. XXXVI, Nu: 2, London, 1412/1992.
- İsfahânî, el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağib, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul, Kahraman Yayınları, 1986.
- İsfahânî, Şemsuddîn b. Mahmûd b. Abdurrahman, *Metâliu'l-Enzâr alâ Tavâli'i'l-Envâr*, Şirket-i Der Saadet-i Âlemiyye, 1305.
- İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, Tah. Ali Muhammed el-Becavî, Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412/1992.
- İbn Bâbeveyh, Ebû Câfer Muhammed b. Ali el-Kummî, *Risâletü'l-İtikâdî'l-İmâmiyye*, Çev. Ethem Ruhi Fiğlalı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978.
- İbn Ebi'l-İzz, Ali b. Ali b. Muhammed, *Şerhu'l-Akâdeti'l-Tahâviyye*, Tahkik: Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Şuayb el-Amavut, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1413/1992.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, Tah. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, 1399/1979.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali el-Endelûsî ez-Zâhirî, *el-Fasl fi'l-Mile ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, (tsz.)
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Mearif*, Kahire, Dâru'l-Mearif, 1969.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünenü İbni Mâce*, Tah. Muhammed Fuad Abdulbakî, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (tsz.)
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1388/1968.
- İbn Sînâ, Ebû Ali el-Hüseyn, *eş-Şifâ: İlâhiyat*, Tah. el-Ebb Kanavâtî, Saîd Zâyed, Kahire, 1961.
- İbn Teymiye, Ahmed, *er-Risâletü'l-Tedmiriyye fi'l-Tevhîd ve'l-Esmâ ve's-Sıfât ve'l-Kazâ ve'l-Kader*, Kahire, (tsz.)

- İbnu'l-Hümâm, Kemal, *Kitâbu'l-Musâyere fi İlmi'l-Kelâm*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1400/1979.
- İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi, (el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi)*, Terc. M. Beşir Erarsoy, İstanbul, 1986.
- İbrahim, Zekeriyya, *Müşkiletü'l-Hürriyye*, Kahire: Mektebetü Mısır, (tsz.)
- İsferâinî, Ebu'l-Muzaffer, *et-Tabsîr fi'd-Dîn ve Temyîzu'l-Fırkati'n-Nâciyati ani'l-Fıraki'l-Hâlikîn*, Tah. Muhammed Zâhid b. el-Hasan el-Kevserî, 1. bs., Kahire: Matbaatu'l-Envâr, 1359/1940.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, İstanbul 1340-1343.
- Kâdi Abdulcebbar b. Ahmed, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Tah. Abdulkerim Osman, 1.bs., Kahire, 1384/1965.
- _____, *el-Muhîb bi't-Teklif*, Tah. Ömer es-Seyyid Azmi, Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyye, (tsz.)
- _____, *el-Muğni fi Ebvâbi't-Tevhîd ve'l-Adl*, Kahire, 1961-1962.
- Karadeniz, Osman, “Hasan el-Basrî ve Kelâmî Görüşleri”, *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: II, İzmir, 1985.
- Karsî, Dâvûd b. Muhammed, *Şerhu Kasîdeti'n-Nûniyye*, (Hayalî şerhiyle birlikte), İstanbul, 1318.
- Kasimî, Cemâluddîn, *Târîhu'l-Cehmiyye ve'l-Mu'ezzele*, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Kestelî, *Hâşiye-i Kestelî alâ Şerhi'l-Akâid*, (et-Taftazânî'nin “Şerhu'l-Akâid” isimli eserinin kenarında), İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, (tsz.)
- Kılavuz, Ahmet Saim, *Ebü Seleme es-Semerkanî ve Akâid Risâlesi*, İstanbul, 1989.
- Kindî, Ebû Yusuf Yakub b. İshak, *Risâle fi Hudûdi'l-Eşyâ ve Rusûmihâ*, (Resâilu'l-Kindiyyi'l-Felsefiyye içinde), Tahkik: Abdülhâdî Ebû Rîde, 2. bs., Kahire, 1978.
- Koçyigit, Talat, *Hadiscilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*, Ankara 1989.
- Mahmûd, Abdulhalîm, *et-Tefkîru'l-Felsefi fi'l-İslâm*, 2. bs., Kâhire, Dâru'l-Meârif, 1989.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Kitâbu't-Tevhîd*, Tahkik: Fethullah Huleyf, İstanbul, 1979.
- _____, *Risâle fi'l-Akâid*, Tercüme: Y. Z. Yörükan, (Ebû Mansur-i Mâturîdî'nin iki eseri), A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1953.
- Mezârî, İbrahim b. Mustafa el-Halebî, *el-Lumâ' fi Tahkiki Mebâhisi'l-Vucûd ve'l-Hudûs ve'l-Kader ve Ef'âli'l-İbâd*, Tahkik: Muhammed Zâhid b. el-Hasan el-Kevserî, Makbaatu'l-Envâr, 1358/1939.
- Muhammed Ali, *İslam Dinî*, Çev. Ömer Aydın, İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.
- Mustafavî, Allâme Hasan, *et-Tahkîk fi Kelimâti'l-Kurâni'l-Kerîm*, Tahran, 1385.
- Müneymine, Cemil M., *Müşkiletü'l-Hürriyyet fi'l-İslâm*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübânî, 1982.
- Müslim, İbnü'l-Haccâc, *Sahihu Müslim*, Tah. Muhammed Fuad Abdülbâkî, İstanbul, 1374/1955.

- Nesâî, *Sünen*, Tah. Mektebü Tahkiki't-Türâsi'l-İslâmî, 2. bs., Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1412/1992.
- Nesefî, *et-Tevhîd*, s. 60.
- Nesefî, Ebu'l-Muîn Meymûn b. Muhammed, *Tabziratü'l-Edille fi Usûlu'd-Dîn alâ Tarikati'l-İmâm Ebî Mansûr el-Mâturîdî*, Tah. Claude Selame, Dimuşk, 1993.
- _____, *et-Tevhîd fi Usûli'd-Dîn*, Tahkik: Dr. Abdulhayy Kâbil, Kahire, 1408/1987.
- Öner, Necati, *İnsan Hürriyeti*, 1. bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1987.
- Özler, Mevlüt, *el-Cüveynî'de İnsan Hürriyeti*, Erzurum, 1993.
- Pezdevî, İmam Ebu'l-Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, Terc. Şerafeddin Gölcük, İstanbul: Kayıhan Yay., 1988.
- Rauf, M. A., “The Kur’ân and Free Will II”, *The Muslim World*, Vol. LX, No.4, 1970.
- Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtaru's-Sıhah*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer el-Hatîb, *Tefsîr-i Kebîr*, Terc: Komisyon, Ankara: Akçağ Yayınları, 1988-1995.
- Riyad, Mecdî Muhammed, *el-Felsefetü'l-Hulkîyye inde'l-Eşâ'ire*, Mısır, 1993.
- Sabri, Mustafa, *Mevkîfu'l-Akl ve'l-İlm ve'l-Âlem min Rabbi'l-Âlemîn ve İbâdihî'l-Mürselîn*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1413/1992.
- _____, *Mevkîfu'l-Beşer tahte Sultânî'l-Kader*, Kahire, 1352h.
- Sâbûnî, Nureddin, *el-Bidâye fi Usûli'd-Dîn*, (Mâturîdiyye Akâdi), Tahkik ve Tercüme: Bekir Topaloğlu, Ankara, 1991.
- Sadru's-Şerîa, Ubeydullah b. Mes'ûd, *Ta'dîlu'l-Ulûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Antalya-Tekelioğlu, No: 798.
- _____, *et-Tavdîh fi Halli Gavâmizi't-Tenkîh*, (et-Taftazânî, et-Telvîh kenarında), Beyrut, (tsz.)
- Schwarz, M., “Ackuistion (Kasb) in Early Kalâm”, *Islamic Philosophy and The Classical Tradition*, Editors: S. M. Stern, Albert Hourani and Vivian Brow, Oxford, 1972
- Seyyid Abdullatif, *Kur'ân'ın Zihni İnşası*, Çev.: Kürşat Atalar, İstanbul, 1995.
- Seyyid Bey, (Mehmed Seyyid), *Usûl-i Fıkh Dersleri*, Dersaadet: Kader Matbaası, 1338h.
- _____, *Usûl-u Fıkh (Medhal)*, I. Cüz, İstanbul, 1333
- Siddîkî, Mazharuddin, *İslâm Dünyasında Modernist Düşünce*, Çev.: Murat Fırat, Göksel Korkmaz, 1. bs., İstanbul: Dergah Yayınları, 1990.
- Şehristânî, Abdulkerim b. Ebî Bekr Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal*, Tah. Abdulaziz Muhammed el-Vekîl, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, (tsz.)
- _____, *Nihâyetü'l-İkdâm fi İlmi'l-Kelâm*, y.y., (tsz.)
- Şeyhzâde, Abdurrahim b. Ali, *Nazmu'l-Ferâid ve Cem'u'l-Fevâid*, Mısır, Matbaatu'l-Edebiyye, 1317.
- Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1987.

- Taftazânî, Sa'uddin Mesud b. Ömer, *Şerhu'l-Akâid*, (Kestelli Hâşiyesi ile birlikte), İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, (tsz.)
Şerhu'l-Makâsîd, Tah. Abdurrahman Umeyre, Beyrut, 1989.
- Tahanevî, Muhammed b. A'lâ b. Ali, *Kitabu Keşşâfi Istilâhâti'l-Funûn*, Tahran, 1967.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, Tah. Kemal Yusuf el-Havt, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1408/1988.
- Topaloğlu, Bekir, *Kelâm ilmi Giriş*, İstanbul, Damla Yayınevi, 1991.
- Toprak, Süleyman, "İnsan Fiilleri Konusunda Mâturîdî ve Eş'arî Arasındaki İhtilaf", *S. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, 1990.
- Tritton, A. S., *İslâm Kelâmı*, Çeviren: Mehmet Dağ, Ankara, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- Turhan, Kasım, *Din-Felsefe Uzlaştırıcısı Bir Düşünür Amiri ve Felsefesi*, İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992.
- Vâfi, Ali Abdulvahid, *Beyne's-Şîa ve Ehli's-Sünne*, Kahire, Dâru Nahza, 1984.
- Vehbi, Mehmed, *Akâid-i Hayriye Tercümesi*, Ahmed Kâmil Matbaası, 1340-1343.
- Watt, W. Montgomery, *Free Will and Predestination in Early Islam*, London, 1948
İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri, Çev. Ethem Ruhi Fıçlalı, Ankara, 1981, 1. bs.
"Free Will and Predestination: Islamic Concept", *The Encyclopedia of Religion*, Editor: Mircea Eliade, London, 1987.
- Wolfson, Harry Austryn, *The Philosophy of the Kalam*, A. B. D., 1976.
- Yâsin, Muhammed Naim, *el-İmân, Erkânuhü,-Hakikatuhü,-Nevâkizuhü*, Kahire, (tsz.)
- Yazıcıoğlu, "M. Said, *Mâturîdî ve Neseî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1992.
"İslâm Kelâmında Önemli Bir Mesele: İstitâat", *İslâmî Araştırmalar*, Sayı: 1, Temmuz 1986.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Eser Neşriyat, 1982.
- Yeprem, M. Saim, *İrade Hürriyeti ve İmam Mâturîdî*, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1980.
- Yüksel, Emrullah, *Kelâm Dersleri*, (İlahiyat ve Nübüvvet), Ankara, 1986.
"İrade-i Cüz'îyye", (Eş'arîlerle Mâturîdîler Arasındaki Görüş Aynlıkları), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: IX, Erzurum, 1990
- Zemaşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, (tsz.)

İSLÂM KELÂMINDA KADER

Kur'an, insanı irâdeli ve hür bir fâil olarak kabul etmiştir. Buna uygun olarak cebri anlayışları reddetmiş ve kınamıştır. Bununla beraber Kur'an, bütün olayların önceden belirlenmesi anlamında bir "kader" anlayışını da ihtiva etmektedir. Gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde, Kelâm ilminde tartışıldığı şekliyle bir kader ve insan fiilleri söz konusu değildir. İlk müslümanlar konuyla ilgili sorularını "kader" olarak soruyorlar ve cevaplarını da bu çerçevede alıyorlardı. Gerçekte Hz. Peygamber döneminde, Kelâm ilminde olduğu şekliyle fırkalara ve ekollere ayrılmaya yol açacak teorik bir tartışmanın vaki olduğu kaydedilmemiştir. Bu durumun hulefâ-i râşidîn dönemine hâkim olduğu görülür. Kelâm ilminin en temel konularından biri olan kader meselesi, zamanla insanın fiillerinde özgür irâde sahibi olup olmadığına evrilmiştir. Özellikle İslâm tarihinin çok erken döneminde (hicrî birinci yüzyılda) bu mesele hakkında birbirine zıt olan Cebriyye ve Kaderiyye ekolleri çıkmış, birisi insanın zorunluluk altında bulunduğunu iddia ederken, bunun karşısında yer alan Kaderiyye kaderi tamamen inkâr etme yoluna gitmiştir. Bütün itikâdî tartışmalarda olduğu gibi, kader ve insan fiilleri meselesinde de Ehl-i Sünnet, ifrât ve tefrîti temsil eden bu iki ekol arasında itidâl yolunu benimsemiştir.

